Jong geleerd… creatieve muziekeducatie voor jonge kinderen

Eva Klee, TOEVAL GEZOCHT
Amsterdam, Nederland
info@toevalgezocht.nl

Annemieke Huisingh, TOEVAL GEZOCHT
Amsterdam, Nederland

1. Inleiding:

In 2010 is TOEVAL GEZOCHT gestart met haar driejarige onderzoeksproject *Jong geleerd…* waarin een vorm van creatieve muziekeducatie voor kleuters is ontwikkeld. In het eerste jaar vond een onderzoek plaats naar theoretische concepten en praktijkvoorbeelden in binnen- en buitenland, in het tweede jaar (het pilotjaar) zijn in aansluiting hierop pedagogische uitgangspunten uitgewerkt en is geëxperimenteerd in zes kleuterklassen. Alle ervaringen en reflecties hebben wij verwerkt in een aangepaste werkwijze en structuur. Het derde en laatste jaar gebruiken we om deze werkwijze te concretiseren en integraal in praktijk te brengen. Daarnaast ontwikkelen wij een coachingstraject voor leerkrachten en muziekdocenten, die met deze aanpak willen werken. In dit artikel beschrijven wij de opzet van de ontwikkelde muziekeducatie. Voor een beter begrip gaan wij in eerste instantie in op de pedagogische uitgangspunten van TOEVAL GEZOCHT.

Dark and light, Sven 5.3 year

HEY!! I found a difference!!

A high sound and a low sound

that it was darker here... look, if you...

Maybe it is like that if you...

.. do it up there it will be totally dark...

... and there it will be light.

2. Over TOEVAL GEZOCHT

Het competente kindbeeld

TOEVAL GEZOCHT ziet in jonge kinderen geboren onderzoekers. Hun onderzoek of leerproces wordt niet zo zeer gekenmerkt door wat volwassenen ze aanleren, maar veel meer door hun eigen creatieve onderzoeksdrang. Ze zoeken, ontdekken en creëren en komen onverwachts iets anders tegen, dan datgene waarnaar ze op zoek waren en nemen dat met het grootste enthousiasme op in hun spel. Zonder vrees stappen zij het onbekende in. In dit voor het leren zo kenmerkende onderzoek zoeken de kinderen naar verklaringen, werpen vragen en probleemstellingen op en vormen hypotheses en interpretaties. Kinderen worden geboren met alle potenties, die ze nodig hebben om zich in de (culturele) context te ontwikkelen en aan te passen. Ze zijn nieuwsgierig en altijd uit op communicatie, met leeftijdgenoten, volwassenen en met hun omgeving. Kinderen hebben honderd talen tot hun beschikking, niet alleen de verbale, ook de taal van beeld, muziek, beweging, logische gedachte, metafoor, enz. Het uitdrukken en communiceren in al deze talen is een manier van de wereld onderzoeken, construeren en dus een manier van actief leren.

Voortouw in eigen onderzoeksproces

Om recht te doen aan dit kindbeeld hebben wij, geïnspireerd door de Reggio Emilia-benadering, een werkwijze en systematiek ontwikkeld waarin wij de kinderen nauwlettend observeren en hun onderzoeksprocessen documenteren en interpreteren. Door die systematiek toe te passen binnen projecten, verkrijgen wij inzicht in wie de kinderen zijn en welke leerstrategieën zij toepassen. Het documentatieproces is bedoeld om het in gang gezette onderzoeks- en leerproces van de kinderen zichtbaar te maken, te verdiepen en erop te anticiperen. Dit geeft ons de mogelijkheid om de kinderen het voortouw in hun eigen leerproces te geven. Daarmee bedoelen we geen ‘laissez-faire’ waarbij de kinderen alles bepalen. Kinderen het voortouw geven betekent vooral dat de kinderen de inhoud zelf ‘maken’. Het onderwerp en de inhoud is ‘van de kinderen’. De rol van de volwassene is om dat te steunen.

Kinderen ontwikkelen zich en leren altijd in interactie met 1) leeftijdgenoten, 2) volwassenen en 3) de fysieke omgeving. Geïnspireerd op de Reggio Emilia-benadering geven ook wij specifieke aandacht aan deze zogenoemde ‘drie pedagogen’.
Leeftijdgenoten: Dat betekent dat in onze projecten altijd veel aandacht uitgaat naar het mogelijk maken van interactie tussen de kinderen.
Volwassenen: Volwassenen zijn alle grote mensen om de kinderen heen, niet alleen de leerkrachten, maar ook buren, (muziek makende) ouders en (professionele) musici.
Fysieke omgeving: Dit is in eerste instantie de letterlijke ruimte waar kinderen op school verblijven, het klaslokaal en het muziekatelier. Maar het impliceert ook het thuis van de kinderen en het dorp, de context waarin de kinderen leven.

Aandacht voor en betekenisgeving van deze drie pedagogen zijn wezenlijk in het proces, waarin kinderen het voortouw krijgen.

Jong geleerd… 2e jaar ouderles op de Montessorischool Landsmeer

Pedagogische uitgangspunten

De uitgangspunten van TOEVAL GEZOCHT zijn gebaseerd op bovengenoemd kindbeeld en op aspecten van het sociaal constructivisme. Leren is geen eenzijdig aangestuurd proces, maar kennis en ideeën worden in interactie geconstrueerd. Een leerling is de protagonist van zijn eigen leerproces. Denkers als Dewey, Vygotsky en Bruner hebben inzichten over 'leren' ontwikkeld waaruit wij putten. Inspiratiebron voor onze werkwijze is ook de Reggio Emilia-benadering. Daarnaast voeren wij een continu debat over opvattingen binnen de muziek. Een centrale vraag is bijvoorbeeld 'wanneer worden geluiden muziek?'. Ook vanuit deze discussies bekijken wij het leerproces van kinderen.

Leren als creatief proces

Leren beschouwen wij als een creatief proces, waarbij het initiatief ligt bij degene die leert en waarbij sprake is van interactieve kennisconstructie, co-constructie. Dit in tegenstelling tot het overdrachtsmodel van volwassene naar kinderen, waar het initiatief en de keuze voor de inhoud van de lesstof vooral bij de volwassene ligt. Omdat de omgeving en de context waarbinnen kinderen opgroeien steeds verandert, bouwen nu opgroeiende kinderen een andere kennis op, moeten zij andere oplossingen vinden, dan de volwassenen die hen onderwijs geven. Het is de taak van de volwassenen om kinderen van jongs af aan in hun initiatiefkracht, nieuwsgierigheid en creativiteit te ondersteunen, zodat zij deze niet verliezen, maar deze juist versterkt worden.

Werken in teamverband

In de projecten van TOEVAL GEZOCHT worden de kinderen altijd door een team begeleid. Dit betekent dat de leerkracht een belangrijke en actieve rol binnen de muzieklessen speelt. Bij *Jong geleerd…* bestaat het team uit een muziekdocent, de leerkracht en een stagiair/ vrijwilliger. De staf van TOEVAL GEZOCHT coacht en begeleidt de teamleden. Omdat iedereen in het team vanuit zijn eigen achtergrond en kennis naar de processen van de kinderen kijkt, is er een grote rijkdom aan reflecties en interpretaties. Tegelijkertijd is het werken in teamverband een uitgelezen kans voor scholing. De leerkracht leert dagelijks hoe de muziekdocent naar de kinderen kijkt, hoe hij hen benadert en met ze werkt en vice versa.

Je ziet de kinderen genieten. Ook kinderen die heel stil zijn, de onopvallende types in de klas. Ze lijken alles helemaal op te zuigen. (Marjanne Koopman, leerkracht)

Klankbordgroep

Bij het project is een internationale klankbordgroep betrokken, die vanuit hun specifieke expertise op het gebied van muziekeducatie adviseert en het verloop van het project volgt. Voor het muziekteam vormt deze groep een belangrijk impuls. De klankbordgroep bestaat uit dr. Susan Young (Universiteit Exeter, Engeland), Nancy Evans (musicus en expert muziek jonge kinderen, Engeland), prof. dr. Bert van Oers (Vrije Universiteit Amsterdam), Melissa Bremmer (Conservatorium van Amsterdam en Masteropleiding cultuureducatie AHK), Hans van Regenmortel en Sarah Verhulst (beiden experts creatieve muziekbeoefening, Musica, België), Anja van Keulen (Concertgebouw Amsterdam), Maria Wüst (masteropleiding cultuureducatie AHK, Amsterdam).

3. Doel van *Jong geleerd…*

Creatieve muziekeducatie op school

Met *Jong geleerd…* hebben wij een creatieve vorm van muziekeducatie voor jonge kinderen (4 - 6 jaar) ontwikkeld, waarin een diepgaande en veelzijdige vorm van muzikaal leren en muzikale ontwikkeling kan plaatsvinden, waarin kinderen muzikaal uitdrukking kunnen geven aan hun gedachten en gevoelens en vooral muzikaal plezier beleven. Het is ons streven om muziek een vanzelfsprekende, alledaagse

expressiemogelijkheid voor kinderen te laten zijn. Wij willen dat kinderen vertrouwd raken met muziek en er liefde voor ontwikkelen.

In dit laatste jaar *Jong geleerd…* werken wij op drie scholen in Landsmeer, 6 maanden lang wekelijks minimaal 1 - 1,5 uur met 5 kleuterklassen. Het aantal kinderen in de klassen ligt tussen 25 en 35.

Verbinding tussen muziek op school, thuis en in de gemeenschap

Belangrijk in *Jong geleerd…* is een actieve verbinding tussen thuis, de school en de gemeenschap van Landsmeer. In ons laatste jaar werken we opnieuw samen met verschillende partners: de drie basisscholen, door TOEVAL GEZOCHT geschoolde muziekdocenten, vrijwilligers, stagiaires, muziekvereniging Amicitia, het professionele strijkorkest Amsterdam Sinfonietta, Evert Josemanders (poppenspeler, muzikant, componist), een koordocent en verschillende muzikale groepen uit het dorp.

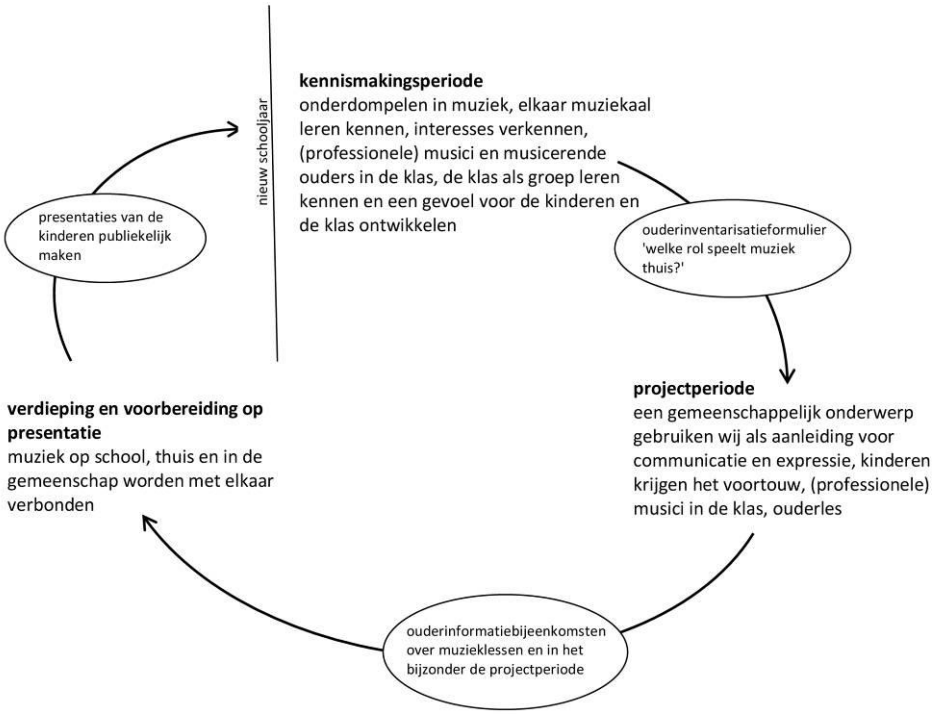

'Zo klinkt Landsmeer' afsluitende presentatie 2012, foto's: Nellie de Boer

In het tweede jaar 'terug te komen' op school was een feest! Aan de dingen die hun bij zijn gebleven, grote dingen maar ook hele kleine details, merk je dat de lessen een blijvende indruk hebben achtergelaten. Het was ook opvallend hoe vrij, zelfverzekerd en expressief veel kinderen zich vanaf het begin muzikaal presenteerden. (Debby Korfmacher, muziekdocent)

4. *Jong geleerd…* in de praktijk

De vorm van de muzieksessies verandert gedurende het schooljaar. Wij maken onderscheid in drie verschillende periodes die elkaar op een logische wijze afwisselen. Hierbij willen wij benadrukken dat het geenszins de bedoeling is om deze drie periodes strikt van elkaar te scheiden. Naar gelang de situatie kunnen ze langer of korter duren en/of in elkaar overlopen.
De verschillende domeinen 'zingen, spelen, luisteren, bewegen, componeren en improviseren, presenteren en reflecteren en praten' komen in de verschillende onderdelen op een hele natuurlijke manier aan bod. De meeste aandacht gaat uit naar actieve muziekbeoefening, waarin de eigen expressie en de muzikale communicatie alle ruimte en aandacht krijgen. Door de specifieke werkwijze van TOEVAL GEZOCHT worden andere, receptieve en reflectieve vaardigheden, verweven met de actieve muziekbeoefening.
Binnen de periodes leggen wij op verschillende manieren een relatie tussen thuis, school en de gemeenschap.

De eerste periode - kennismakingsperiode

Duur muziekles: 1 uur
Duur periode: 8 - 10 weken
Lesvorm: klassikaal, de muziekdocent bereidt in samenwerking met de leerkracht de muziekles voor, participatie van (professionele) musici in de klas en ouders die muziek beoefenen.

De muzieksessies in de eerste periode staan in het teken van het onderdompelen in muziek, elkaar leren kennen, interesses verkennen en aan elkaar vertellen en laten horen wat je kent en waar je van houdt. Daarnaast beleef je vooral heel veel muzikaal plezier met elkaar. Hierbij is de inbreng van de kinderen erg belangrijk. Zij worden aangemoedigd om over muziek te vertellen, te fantaseren en te improviseren, muziek van thuis mee te brengen, na te zingen en erop te dansen. De kinderen worden gestimuleerd om zingend te improviseren en hun auditieve voorstellingsvermogen te versterken.

De kinderen worden door de leerkracht én de muziekdocent begeleid. De muziekdocent en het liefst ook de leerkracht presenteren zich nadrukkelijk als muzikant en liefhebber van muziek.

Voor de muzieklessen uit deze periode hebben wij verschillende (bouwstenen) benoemd:

Zingen, bewegen
Breed repertoire aan (kinder)liedjes, bewegen op muziek, experimenteren met de stem, kinderen uitnodigen om te laten horen van welke liedjes en muziek zij houden.
Improviseren
De kinderen worden uitgenodigd om in het moment te improviseren zonder dat er van tevoren een vorm voor is bedacht. Ritmische en melodische improvisatie, bodypercussion en groepsimprovisaties.
Gemeenschappelijke opening (ritueel)
Het begin van de les wordt gekenmerkt door een vast ritueel dat specifiek van de klas is, bijv. elkaar toezingen.
Praten over muziek, gezamenlijk composities en improvisaties terugluisteren en bekijken
In de kringgesprekken moedigen wij de kinderen aan om over muziek en muzikale concepten te praten en te filosoferen. Daarnaast besteden wij tijd en aandacht aan het terugluisteren en terugkijken van de opnames uit eerdere muzieklessen.
Het podium
Net als echte muzikanten mogen de kinderen zich vanaf dag één op 'het podium' presenteren.
(Professionele) musici in de klas
Regelmatig participeren professionele en amateurmusici in de lessen, hierin worden een actief betrokken.
Instrumenten
In de kleuterklassen richten wij een muziekhoek in. Hier kunnen kinderen naar muziek luisteren, muziek tekenen en muziekinstrumenten bespelen. De muziekhoek wordt een dagelijkse keuzeactiviteit net als de poppen- of de bouwhoek.

Het doel van deze periode is om een veilige, inspirerende en muziekrijke omgeving te creëren waarin muziek een dagelijkse aangelegenheid wordt. Muziek als een moedertaal (moedermuziek) waarmee en waarover je communiceert en die net als een verbale taal zich in interactie ontwikkelt.

De tweede periode - projectperiode

Duur muziekles: 1 - 1,5 uur
Door periode: 10 - 12 weken
Lesvorm: klassikaal en in groepjes, kinderen krijgen het voortouw in hun eigen muzikale onderzoeksproces, Begeleiding door het hele team (muziekdocent, leerkracht en/of stagiair), participatie van (professionele) musici in de klas en ouders die muziek beoefenen.

In deze projectperiode werken wij vanuit een onderwerp dat de groep collectief omarmt. Tijdens deze periode richten wij een speciaal muziekatelier in. De onderwerpen kunnen zeer uiteenlopend zijn, belangrijk is dat het aansluit bij de directe leefwereld van de kinderen waardoor ze zich daarmee kunnen en willen identificeren. Het onderwerp vormt het uitgangspunt voor muzikale expressie en communicatie in de groep. De kinderen worden uitgenodigd om hun emoties, verhalen, ervaringen, meningen, fantasieën, hypotheses en opvattingen over het onderwerp te verklanken en in muziek te uiten. Maar de kinderen tekenen, bewegen en verhalen er ook over, er is veel ruimte voor andere ‘talen’ van de kinderen.
Hoe klinkt thuis op school? is het onderwerp in dit schooljaar. Tijdens de projectperiode nodigen wij de kinderen uit om hun thuis muzikaal te onderzoeken en dit in de muzieklessen met elkaar te delen. De kinderen mogen erover vertellen, krijgen een opnameapparaat mee naar huis en worden gestimuleerd om bij elkaar op bezoek te gaan en te luisteren. De geluiden en de muziek van thuis vormt de verbindende factor in de groep en dient als uitgangspunt en inspiratie voor hun muzikale onderzoek, expressie en communicatie. De muziekdocent stemt zijn aanbod aan materialen, instrumenten en interventies af op de ingebrachte

inhoud van de kinderen. Opnames van hoe kinderen hun thuis verklanken, tekeningen, foto's en video's, nagebouwde situaties en gespreksopnames vormen in de ateliers een zichtbaar geheugen voor de kinderen en begeleiders en stimuleren daarmee verdiepend onderzoek.
Ook al is het onderwerp bepaald, op dit moment kunnen wij nog niet zeggen hoe dit focus in de muzieklessen zich zal ontwikkelen.
In deze periode werken wij met de systematiek van observeren, documenteren en interpreteren. De geobserveerde (muzikale) processen, muzikale concepten en opvattingen en ideeën van de kinderen zijn richtinggevend voor het verloop van het project en voor de interventies waarmee het team de kinderen zal stimuleren en begeleiden.

Om het team optimaal hierop voor te bereiden organiseren wij aan het begin van deze projectperiode sessies waarin wij in het team gezamenlijk onderzoeken hoe ons eigen thuis klinkt. Ook proberen wij deze voor elkaar hoorbaar te maken, in klanken of ritmes te vertalen om de ander deelgenoot te laten worden. Omdat dit onderwerp een directe relatie heeft met thuis, worden de ouders hierover zorgvuldig geïnformeerd en erbij betrokken. Een ouderavond bleek moeilijk te organiseren. Wij kiezen er daarom voor om ouders een brief te sturen en informatieve inloopsessies voor ze te organiseren. Zij kunnen de ontwikkeling binnen de groep ook volgen via de verslagen op de website van TOEVAL GEZOCHT.

De derde periode - verdieping en voorbereiding op presentatie

Duur muziekles: 1 uur
Duur periode: 2 - 4 weken
Lesvorm: klassikaal, de muziekdocent bereidt in samenwerking met de leerkracht en vrijwilliger/stagiair de muziekles voor. Generale repetities in concertzalen of andere zalen die een centrale culturele functie in de omgeving van de kinderen spelen. (Professionele) musici in de klas.

Iedere cyclus wordt afgesloten met een presentatie waarin de kinderen zich samen met verschillende muzikale partijen uit de omgeving presenteren.
Ons muziekproject *Jong geleerd…* wordt afgesloten met een spetterend muziekfestival *Klankenparade Landsmeer*. Op een grootschalige manier wordt een verbinding gelegd tussen muziek op school, thuis en in de gemeenschap. Dit doen wij in de vorm van een festival. Alle deelnemende partijen presenteren zich vanuit hun eigen kracht en individuele mogelijkheden samen met de kinderen. Op veel verschillende locaties in Landsmeer zal muziek te horen zijn: op straat, in de scholen, het dorpshuis, de kerk, aan het riviertje de Gouwe, bij families thuis. Alle deelnemers en het overige publiek kunnen een route door het dorp volgen en de verschillende (huiskamer)concerten en optredens bezoeken. De kinderen hebben eigen optredens en worden uitgenodigd om bij andere optredens te participeren.
Met het afsluitende muziekfestival 'Klankenparade Landsmeer' willen wij een voorbeeld geven, hoe je een verbinding kunt leggen tussen muziek op school, muziek in de gemeenschap en thuis.

5. Uitkomsten en de toekomst van *Jong geleerd…*

Op het moment van het schrijven van dit artikel zijn de muzieklessen op drie verschillende scholen weer in volle gang. Met vier van de vijf groepen werken wij voor het tweede achtereenvolgende jaar samen. De helft van de kleuters uit het vorige jaar is intussen doorgestroomd naar het derde leerjaar. Ondanks dat zijn wij verbaasd over de samenhang, concentratie, vrijheid en het plezier van de kinderen in de muzieklessen. De herinnering aan en de verhalen over het vorige jaar, regelmatig worden zij gememoreerd, enthousiasmeren en betrekken de nieuwe kinderen in deze creatieve vorm van muziekeducatie. Op een vanzelfsprekende manier zingen de kinderen voor elkaar, luisteren ze naar elkaar en nemen ze tijd en ruimte voor vrije expressie op instrumenten.

Het tweede jaar tonen de kinderen vanaf de start van het project meer initiatief. Ze nemen als vanzelf de 'lead' in het musiceren, zijn niet bang om fouten te maken en storten zich vol overgave op de instrumenten. Ook in zingen en improviseren is de drempel duidelijk lager dan vorig jaar. Als docent is het spannend om weer op muzikaal avontuur te gaan met de kinderen en ik ben heel benieuwd naar de uitkomsten van dit schooljaar. (Iris Oltheten, muziekdocent)

In eerste instantie is *Jong geleerd…* ontwikkeld voor de jongste kinderen van de basisschool. Gezien onze ervaringen kunnen deze lessen uitgebouwd worden tot een leerlijn muziek voor de groepen 1 t/m 8. Hieraan wil TOEVAL GEZOCHT in de toekomst werken. In de hogere jaren kunnen in de kennismakingsperiode en de verdiepingsperiode dan versterkt muzikale competenties worden aangeleerd en kunnen de kinderen worden gestimuleerd (ook buiten school) een instrument te bespelen. De samenwerking met Muziekvereniging Amicitia biedt hiervoor alle mogelijkheden. De projectperioden waarin vrije expressie en communicatie in het muziekatelier centraal staan vormen in alle jaarlagen het hart van deze werkwijze. Het samen muziek maken kan zo uitgroeien tot een vast onderdeel in school en eventueel tot een schoolorkest of schoolkoor. Met de directies van de scholen, met wie al deze jaren regelmatig gezamenlijk overleg heeft plaatsgevonden, wordt nu besproken in welke vorm *Jong geleerd…* na afloop van het project voortgezet kan worden.

Jong geleerd… is een pleidooi om muziek tot een alledaagse expressie- en communicatievorm te maken in het gewone leven thuis, op school en in de gemeenschap, waarin kinderen hun eigen muzikale bronnen en potenties aanspreken en versterken. Naast inspirerende inhoudelijke artikelen reikt TOEVAL GEZOCHT in haar publicatie die na afloop van het project gepubliceerd wordt hiervoor praktische voorbeelden en tools aan. Daarnaast ontwikkelt TOEVAL GEZOCHT een scholings- en coachingstraject voor scholen, opleidingsinstituten, muziekdocenten en educatieve instellingen.